افغانستان آزاد – آزاد افغانستان

AA-AA

چو کشور نباشد تن من مبـــاد بدین بوم و بر زنده یک تن مــباد
همه سر به سر تن به کشتن دهیم از آن به که کشور به دشمن دهیم

www.afgazad.com afgazad@gmail.com

تاریخی	Historical

ليکوال: سيد محمد فضل الله بخاري
ژباړن: زاهد خليلي
۱۲ نومبر ۲۰۱۴

لومړی نړيواله جګړه

(د انساني تاريخ د لومړی وحشي جګړې له عبرته ډک تاريخ)

۷

د پخوانيو جګړو ځخه رامنځته شوی دښمني

د اروپا تاريخ دا روښانوي، چې د نولسمي پيړی په پيل کي اروپا د جګړو په اور کي سوځيده، په دې جګړو کي هغه وخت کموالی رامنځته شو، چي د اروپا خلک د ځواک د توازن له کموالي سره مخ شو او بسمارک وکولای شول، چي د خپل مداريتوب په پايله کي د برلين په تخت تکيه ووهله.

د کريمين جګړي (۵۶-۱۸۵۴) د روسيي حالت ډېر خراب کړ او د روسيي د پراختيا غوښتني خوبونه يي د خاورو سره خاوري کړل، بلخوا متحد هيوادونه (فرانسه او انګلستان) د خپل خراب حالت په وجه ډېر پريشانه ول، د ترکيي فوځ د روسيي لخوا له منځه تللی وه.

فرانسه د پروسيا (چي وروسته د متحد جرمني سلطنت شو) لخوا د ۱۸۷۰ ز کال په جګړه کي د ماتي سره مخ شوه او دريم ناپيليون يي بندي کړ، د فرانسي دوه سيمي الزاس او لورن د جرمني په ولکه کي پريوتي، فرانسويانو ماته وخوړه او دوه سيمي يي هم له لاسه ورکړې، چي دا کار فرانسويانو ته د منلو او برداشت نه وه، د ماتي وروسته يي د خپلو سيمو د نيولو خوبونه ليدل، چي د همدي کار لپاره يي د انګلستان او روسيي سره لاس يو کړ او هغوی ته يي داسي ښکاره کړه، چي جرمني په سيمه کي د دوی دواړو هيوادونو د ګټو مخالف دی.

په ۹۹-۱۸۹۸ کي انګلستان او فرانسه د نيل د سيند د لوړي برخي پر سر په جګړه شول، چي فرانسي زيان وليده او دا يوه کوچنۍ جګړه وه، فرانسويان د اروپا ځخه بهر د خپلو ګټو د ساتلو لپاره جګړې ته چمتو ول.

په جنوبي اروپا کي سربيا، بلغاريه، مونټي نيګرو او يونان د بالکانو په لومړي جنګ کي د ترکيي سره په جګړه وه، چي د ترکيي د ولکي لاندي سيمي مقدونيا، تريس او سالونيکا يي ونيول؛ خو د غنيمت په مال باندي پورته بريالي شوي هيوادونه په خپلو کي په جګړه شول، د بالکانو په دويمه جګړه کي سربيا، مونټي نيګرو او يونان د بلغاريي پر ضد وجنګيدل او د بلغاريي د لاس لاندي سيمه مقدونيا يي تري ونيوله.

دې جګړو د بالکانو او جنوبي اروپا د هيوادونو ترمنځ کرکه او دښمني رامنځته کړه، ترکيي او بلغاريي زيات زيان ليدلی وه؛ نو جګړې ته چمتو ول، تر څو خپلې د لاسه وتلي سيمي بيرته تر لاسه کړي.

د استریا-هنګري حکومت د خپل لاس لاندې سیمي ایټالیا باندې سختي پالیسي وضع کړې وې، چي ایټالیا په دې کار ډېر په قهر وه، په دې کار سره د استریا-هنګري جنرال فرنز کونیرېډ لخوا وخت په وخت ایټالیا ته د جګړې ګواښ کیده، په داسي حال کي چي دواړه هیوادونه د درې ګوني اتحاد ژمنو ته ژمن وه.
د لومړۍ نړیوالي جګړې لپاره پېلامه د استریا-هنګري د شهزاده ډیوک فرینزفردیناند او د هغه د میرمن صوفیي وژل کیدل وه، چي د سربیا په ښار سراجیو کي د ۱۹۱۴ ز کال د جون په ۲۸ باندې ووژل شول، وروسته دا خبره ثابته شوه، چي په وژلو کي د سربیا د حکومت لاس وه، په دې وخت کي اروپایان د پخوانیو دښمنیو په وجه د یوه د بل وینو ته تږي ناست وه.

قومي تعصبونه

اروپا د پنځه ویشتو لویو قومونو لویه وچه ده، په ۱۹۱۴ ز کال کي هر قوم د خپلي ژبې، اوسیدو، رسمونو او رواجونو په وجه د نورو قومونو څخه ځانګړی وه او په نورو قومونو باندې یې د خپل شان و شوکت لپاره هلي ځلي کولي، په دې قومونو کي جرمن، چیک، هنګري، پولینډي، فرانسوي، انګلیسي، سربیایي، کوشیایي، پرتګالي، هسپانوي، غلام او رومانوي قومونه د ذکر وړ دي، ددې ټولو قومونو ژبې مختلفي وې او هر قوم د بل قوم د ژبې برترۍ ته نه قائل کیده، په دې سره فساد رامنځته شو.
د استریا-هنګري په سلطنت کي د ۱۵ څخه د زیاتو ژبو ویونکي موجود ول، همدغه وجه وه، چي حکومت به تل د ستونزو سره مخ وه، بله دا چي، د سربیا سره د جګړې پر وخت یې فوځ ته په ۱۵ ژبو باندې د جګړې اعلان واوروه.
د پروسیا لخوا فرانسي ته د ماتې (۱۸۶۷) څخه وروسته یې قوم د پروسیا سخت دښمن ګرځیدلی وه او فرانسویانو د بل هر قوم د لاندې کولو لپاره پلانونه جوړول، بلخوا د جرمني قوم په خپل لوړ کلتور او تمدن باندې فخر کاوه، په دې سره یې د قومي برترۍ جذبه پیاوړې شوې وه، انګلیسانو د نړۍ په څلورو لویو وچو باندې واکمني کوله، چي دا کار یې د برترۍ وړ ګاڼه او ویاړ یې پرې کاوه.
دغه اختلافات دومره زیات شول، چي یو قوم بل ته د منلو نه وه، د اروپا تاریخ د خپلمنځي جګړو څخه ډک دی، نولسمه پیړۍ د اروپا د جګړو پیړۍ وه، چي په دې پیړۍ کي د اروپا زیاتره جګړو قومي رنګ درلوده، د لړې ارامتیا څخه وروسته د شلمي پیړۍ په پیل کي دغه لاوا یو ځل بیا د چاودیدو حال ته نږدې شوې وه.
په سربیا کي د استریا-هنګري د شهزاده او د هغه د ښځي سیاسي وژنه، چي د لومړۍ نړیوالي جګړې پېلامه ګڼل کیږي، د قومي تعصب او کرکي څرګند دلیل دی، چي په دې سره سربیا د استریا-هنګري د لاس لاندې سیمو د غلامانو غچ اخیستل غوښتل؛ خو دې جګړې ټوله اروپا په اور کي وسوځوله.

اتحادي سیاست

د پروسیا د مشر بسمارک د سفارتي اړیکو د هڅو په پایله کي د جرمني متحد سلطنت رامنځته شو، چي ددې سلطنت مشر(قیصر) دویم ویلیم وټاکل شو او لومړۍ وزارت یې بسمارک ته وسپاره، بسمارک د پراختیا غوښتني د سیاست برعکس فکر خپل کړ او د خپل سلطنت او دفاع لپاره یې هلي ځلي پیل کړې، ددې تر څنګ یې د استریا-هنګري او ایټالیا سره پټ درې ګونی تړون هم لاسلیک کړ، بسمارک به د سترو جګړو پر ځای کوچنی سیمه ایزې جګړې کولي؛ ځکه یې نو د اروپا بهر د نویو سیمو نیولو ته چندان ارزښت نه ورکاوه.
بسمارک یو خوا د درې ګوني اتحاد غړیتوب درلود، بلخوا یې د روسیي سره هم د دفاعي تړون په اړه خبرې پیل کړې وې، په دې ډول د بسمارک وخت د اروپا لپاره په سفارتي اړیکو کي یو ښه دور ګڼل کیږي، په دې وخت برلین د

اروپا مهمي پرېکړې کولې او نور اروپايي هيوادونه به يې هم ځان سره ملګري کول، په ۱۸۹۰ ز کال کې بسمارک د وزارت د چوکۍ څخه لرې کړل شو، چې په دې سره د جرمني په پاليسی کې زيات تغيرات رامنځته شول او خارجه پاليسي يې د بد حالت سره مخ شوه، په بل کال د روسيي څخه يو کميسون د امنيتي تړون د لاسليکولو لپاره برلين ته راغی، چې دلته يې روسان د درې ګوني پټ تړون نه خبر کړل او هم يې د امنيتي(دفاعي) تړون د لاسليکولو څخه انکار وکړ.

د جرمني دې کار روسيه فرانسي ته نوره هم نږدې کړه او په پای کې دواړو هيوادونو په ۱۸۹۴ ز کال کې د درې ګوني اتحاد پر ضد يو تړون لاسليک کړ، فرانسه په سيمه کې د انګلستان د اغېز نه خبره وه او په ځانګړې ډول د انګلستان د بحري شاهي فوځ د اغېز نه يې پوره اګاهي درلوده؛ ځکه نو فرانسي زياتره وخت انګلستان ته ويل، چې برلين يو ګواښ دی او انګلستان ته يې د دوستی دعوت ورکوه.

قيصر دويم ويليم د پراختيا غوښتني فکر درلود او د نويو سيمو نيول يې ډېر خوښ ول، همدا وجه وه، چې بسمارک يې رخصت کړ، جرمني اميرالبحر تړپز د جرمني د بحري فوځ د پرمختګ لپاره ډېرې هلې ځلې کولې، هغه څه چې فرانسي د جرمني په اړه انګلستان ته ويلي وه، د اميرالبحر کړنو په ثبوت ورسول؛ ځکه نو په ۱۹۰۵ ز کال کې د فرانسي او روسيي په دوه ګوني تړون کې انګلستان هم شامل شو.

په دې وخت د دواړو خواوو څخه د يوه هيواد لرې غلطی کولای شول، چې جګړه رامنځته کړي، سربيره پر دې څو نورو کوچنيو هيوادونو سره انګلستان، فرانسي او روسيي تړونونه لاسليک کړي ول، چې د جګړې د پيښيدو په صورت کې به يې دفاع کوي، د بيلګې په ډول د سربيا سره روسيي تړون کړی وه او د بيلجيم سره انګلستان تړون لاسليک کړی وه.

دغه اتحادي سياست د هيوادونو د اقتصادي، ټولنيز، سياسي او خپلو ګټو په اساس رامنځته شوی وه، په دې حال کې چې يوه هم ذاتي دښمني يا دوستي نلرله، د نړيوالو اړيکو په اساس دا قاعده ده، چې د قومي ګټو په اساس بايد د نورو هيوادونو سره دښمني يا دوستي له منځه ولاړه شي.

د هغه وخت د اروپايي هيوادونو سياست ثابت نه وه، د بيلګې په ډول، ايتاليا او رومانيه، په داسي حال کې چې دواړه د درې ګوني اتحاد غړي ول، سره ددې هم يو بل ته په قهر او غصه ول.

د مشرانو ناکامه مشري

په ۱۸۷۰ لسيزه کې په اروپا کې سياسي استحکام ليدل کيږي، په دې لسيزه کې اروپايي مشران ليدل کيږي، چې په ذمه واری سره خپلې دندې په درست ډول پرمخ وړي او د مسئلو لپاره د حل لارې لټوي، چې ددې کار وجه د شپيتمو کلونو خونړی جګړې دي، په دې جګړو کې ټوله اروپا تباه شوې وه.

په تيرو مخونو کې چې د اروپا کوم حالات موږ مطالعه کړل، هغه ددې خبرې ښکارندويي کوي، چې د اروپا مشرانو په دغه وخت د پوهې پر ځای د سطحي فکر نه کار اخلې او هره ورځ ددې لپاره چې حالات ښه کړي، حالات د خرابتيا پرمخ وړي، د خونړيو جګړو د وخت په تيريدو سره بيا هم د مشرانو په فکر د جګړو اغېزې ليدل کيدې او هر هيواد د خپلو ګټو لپاره د نورو سره تړونونه لاسليکول، په دې وخت کې هر هيواد ځان محفوظ نه ګڼه.

د پوهې څخه مطلب هيڅکله هم بزدلي نه ده، د يوې خوا د مصلحت په ښکاره کيدو سره بل هيواد داسي فکر کوي، چې مقابل هيواد يې کمزوری دی، دوی بيا خپلې غوښتني لوړوي، په دې وخت د يوه اروپايي مشر لخوا هم داسي کار نه ليدل کيږي، چې خپل مسئوليت دې په درست ډول سرته رسولی وي.

په ۱۸۹۱ ز کال کي د جرمني لخوا غير ذمه وارانه سلوک رامنځته شو، يو خوا دې حکومت د فرانسي او روسيي سره دښمني درلوده، بلخوا يې بحري فوځ د انګلستان سره د جګړې په هکله فکر کاوه، فرانسه په عملي ډګر کي غير فعاله وه او د جرمني په شان ځواکمن هيواد ته ترې ګواښ نه متوجه کيده.

فرانسې د خپلو دلاسه وتلو سيمو الزاس او لورن د نيولو خوبونه ليدل او پاريس په دې خبره ښه پوهيده، چې په يوازې ځان نه شي کولای د جرمني سره جګړه وکړي؛ نو د روسيي سره په اتحاد کولو سره يې دا خوب پوره کول غوښتل، په دې وخت کي د جرمني د فوځ مشر د قيصر دويم ويليم په غوښتنه د شيلفن پلان جوړ کړ، چې ددې پلان له مخي به په فرانسه يرغل کيږي، چې يو ناوړه پلان وه.

روسيي د کريمين په جګړه کي ماته خوړلې وه او زخمونه يې لا تازه وه او د تيرې نيمي پيړۍ راهيسي يې کوښښ کاوه، چې خپل حالات سم کړي؛ خو د زيات مساحت او زيات فوځ په درلودلو سره بيا هم يو ځواکمن هيواد وه، د جرمني لخوا د روسي پلاوي بيرته ليږل، د جګړې پرته بل څه نه وه، کوم چې ډېر ناوړه کار وه.

د دويم ويليم د پراختيا غوښتني فکر هم د نورو نړيوالو په فکر ښه نه وه، وروسته اتحادي سياست رامنځته شو او بيا د هيوادونو تر منځ د دوستی او دښمنی رامنځته کيدل هم ډېر ناوړه کار وه.

جرمني ته په کار وه، چې د شاوخوا دښمنانو سره ښه اړيکي ولري؛ خو دويم ويليم ډېر په جذبه کي وه، د نويو ځمکو نيول او جرمني په نړيوال ځواک بدلول د هغه غوښتني وې، چې په هغه وخت کي دا مناسبه رويه نه وه.

بلخوا اسټريا-هنګري د سياسي استحکام د نه موجوديت، خراب اقتصادي حالت او د دفاعي کمزورۍ سره مخ وه، چې ددې په موجوديت کي يې هم د ګاونډيو هيوادونو سره د جګړې فکر درلود، تر دې بريده، ايټاليا چې د درې ګوني اتحاد د ټرون غړې وه، د اسټريا-هنګري د شهزاده او د فوځ د مشر فرنزکونرېډ څخه په تنګ شوي وه، د اسټريا-هنګري د پاچا لخوا د دوی دا کارونه غندل کيدل؛ خو ددې سره هم دا کار پای ته ونه رسيد.

په همدې ډول رومانيه هم د اسټريا-هنګري د واک څخه چې په رومانوي قوم يې درلود خوښه نه وه، د سربيا سره يې هم اړيکي خرابي وې، په داسي حال کي چې اسټريا-هنګري په دې ښه پوهيدل، چې د سربيا تر شا روسيه ولاړه ده.

په هغه وخت کي د اروپا مشرانو د پوهي او عقل نه کار وانه خيست، د عقل ډېر کمی په کې ليدل کيږي، چې د همدې کم عقلۍ په پايله کي لومړۍ نړيواله جګړه رامنځته شوه او د جګړې د لاملونو څخه يو لامل شو.

نوربيا